

Türklerde Hıdrellez İnancı: Makedonya Örneđi

Şerife Seher EROL ÇALIŞKAN

Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mehmet Akif Ersoy Öğretim Elemanları Ofisi, No: 616, BARTIN/TÜRKİYE, **Email:** serol@bartin.edu.tr

Özet

Bu çalışmayla amaçlanan, Anadolu ve Balkanlarda yaşayan komşu iki halkın geçmişten gelen benzer kültürel öğeler yardımıyla sürdürdüğü bir kutlama töreni olan hıdrellez kültürünü Makedonya Türklerinden bazı kaynak şahıslarla yapılan derlemeler yardımıyla ortaya koymaktır. Böylelikle Makedonya Türkleri üzerinde etkisi olan bazı inanışların kutlamalara yansması yoluyla sürdürülen tarihî-millî bağın sürekliliği sağlanmış ve korunmuş olacaktır. Bilgi toplama tekniklerinden derleme ve yazılı kaynakları tarama yöntemlerinin her ikisinin de kullanıldığı bu çalışmada kaynak şahısların verdiği bilgiler diğer yazılı kaynaklara eklenerek çalışma zenginleştirilmiştir. Karşılaştırma yönteminden faydalanılarak aktarılan inançlar ve kutlamaların Türkiye Türkleri arasında yaşatılagelen kutlamalar ve inançlar ile ortak olan veya ayrışan noktaları da ortaya konmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hıdrellez, Makedonya, Anadolu, kültür, ritüel

The Belief of Hidrellez Among Turks: Macedonia Case

Abstract

In this study, it is aimed to introduce hidrellez, a celebration which has been carried out by two neighboring countries since earlier times and also maintained by their own and similar cultural elements, with the help of collective works whose sources are Turks living in Macedonia. Thus, sustainability of the historic-national tie resulting from the reflection of some beliefs which has an effect on Turks living in Macedonia to the celebrations can be ensured and protected. In this study, both collective works and literature review are used as the data gathering methods. Besides, by using comparison method, the similarities and differences of the celebrations and the beliefs between Turks living in Turkey and Turks living in Macedonia are given.

Keywords: Hidrellez, Macedonia, Anatolia, culture, ritual

Giriş

Bir milletin tarihini koruyan ve sürdüren en önemli miras kültürel öğelerden oluşan mirastır. Türkler uzun tarihleri boyunca geniş bir coğrafyada hem komşu kültürleri etkilemiş, hem de onların kültürlerinden etkilenmişlerdir. Çünkü yakın coğrafyaların yaşam biçimleri; etraflarında gelişen olayları anlamlandırma şekilleri ve onlara attıkları değerlerle örtüşmektedir. Bu değerler bağlamında ortak bir hissiyat yaratılarak sevinçler, acılar, ritüeller, törenler ve kutlamalar ortak bir paydada buluşmuştur. Her millet bu oluşumu farklı adlar ve şekiller altında yaşatmaktadır. Anadolu’da ve Balkanlar’da sürdürülen kültürel ritüeller bu ortak paydadan beslenerek gelişmişler ve günümüze kadar farklı uygulamalarla varlıklarını sürdürmüşlerdir. Anadolu’da “Hıdrellez” şeklinde yaşatılmaya devam edilen gelenek Makedonya’nın Üsküp şehrinde “Ederlez”, Gostivar bölgesinde “Hıdırlets” şeklinde adlandırılarak yaşatılmaktadır. Bu çalışmayla amaçlanan, komşu iki halkın geçmişten gelen benzer kültürel öğeler yardımıyla sürdürdüğü bir kutlama töreni olan hıdrellez kültürünü Makedonya Türklerinden bazı kaynak şahıslarla yapılan derlemeler yardımıyla ortaya koymaktır. Böylelikle Makedonya Türkleri üzerinde etkisi olan bazı inanışların kutlamalara yansması yoluyla sürdürülen tarihî-millî bağın sürekliliği sağlanmış ve korunmuş olacaktır. Bilgi toplama tekniklerinden derleme ve yazılı kaynakları tarama yöntemlerinin her ikisinin de kullanıldığı bu çalışmada kaynak şahısların verdiği bilgiler diğer yazılı kaynaklara eklenerek çalışma zenginleştirilmiştir. Karşılaştırma yönteminden faydalanılarak aktarılan inançlar ve kutlamaların Türkiye Türkleri arasında yaşatılagelen kutlamalar ve inançlar ile ortak olan veya ayrılan noktaları da ortaya konmuş olacaktır.

Yeni yıl törenlerinden biri olan Hıdrellez ritüellerinin araştırılıyor olması her şeyden önce tüm insanlık tarafından kutlanan yeni yıl ve bahar mevsimi törenlerine yönelmemiz anlamını taşır. İran’da ve Türkî Cumhuriyetlerde Nevruz, Hıdrellez, Ergenekon; Sümer’de A-ki-til; Akadlarda Akitu; Babil’de Zakmu; Romanlarda Kakava; Ortodokslarda Aya Yorgi; Yahudilikte Pesah olarak bilinen bahar bayramları mevcuttur.¹

Türk topluluklarından Makedonya Türkleri ortak kültürel miras sayesinde uzun yıllar boyunca bir arada ve milli duygularından çok şey yitirmeden yaşayabilmiştir. Gerek Balkanlarda, gerekse Anadolu’da yaşayan Türkler arasında benzer inanışların, benzer kutlama ve uygulamaların görülmesi tarihî-millî bağın bir yansımasıdır.²

Anadolu ve Makedonya’da Hıdrellez İnancı

Hıdrellez inançlarının kökleriyle ilgili değişik görüşler bulunmaktadır. Bu inancın Mezopotamya’dan veya Türklük öncesi Anadolu medeniyetlerinden kaynaklandığını ileri sürenler mevcuttur. Türkiye’deki Hıdrellez kutlamalarının kaynağı hakkındaysa bu geleneğin İslami olduğunu savunanlar veya Şamanlık dönemi izleri taşıdığını düşünenler vardır. Türk kültüründe Hıdrellez inancı pek çok efsane ile de bütünleşmiştir. Bu efsanelerin bir kısmı bazen Kuran’a, hadislere; bazen Makedonyalı İskender’in ölümsüzlük suyunu bulmak için

¹ Demir S (2005). “Karanlıktan Aydınlığa, Kıştan Bahara Geçiş: Hıdrellez”. Milli Folklor Dergisi. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 17.

² Ercan E H (2006). “Balkanlarda Gökyüzü ile İlgili İnanışlar ve Halk Takvimi”. Milli Folklor Dergisi. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 72.

Karanlıklar Ülkesine yaptığı yolculuğa veya eski bir doğu efsanesi olan Gılgamış'a ve Tevrat'ta adı geçen İlya Peygambere dayandırılmaktadır.³

Üsküp Türkleri de Hıdrellez'i, "Ederlez" şeklinde söylemekte ve inanışa göre Hızır ve Eliyas adında iki peygamber olup, bunlar durmadan seyahat etmektedirler. Bu iki peygamber sohbet etmek için yılda bir kez bir araya gelir. İşte insanlar bu buluşma gününü anmak için Hıdrellez'i kutlarlar. İslam mitolojisine göre ise Hızır veya Hızır, Musa Peygamber ve İskender Zülkarneyn ile yer altı dünyasına inmiş ve burada abihayat (bengisu) içtiğinden ölümsüzleşmiştir. Müslümanların inançlarına göre Hızır, bugün dahi hayatta olup durmadan dünyayı dolaşmaktadır.⁴ Makedonya'da yaşayan Türkler arasında Hıdrellez ile ilgili inançlar eskiden olduğu gibi günümüzde de etkin bir şekilde yaşatılmaktadır.

Anadolu'ya geçtiğimizde ise konuyla alakalı şöyle bir efsaneye karşılaşmaktayız. Bingöl yöresinden kaynak şahsımızın anlatımına göre; Hızır as. döneminde (ki bu dönemin ne zaman olduğu bilinmemekte) iyi kalpli bir padişah yaşar ve bu padişah ölümsüzlük suyunu arama sevdasına düşer. Bu amel için âlimlerin yanına gider, âlimler onu, "bilirse o bilir" diyerek Hızır as.'a yönlendirirler. Sonra padişah Hızır as.'ı bulur, onu ikna edip beraber bu yolculuğa çıkarlar. Anadolu'da Bingöl'e gelirler. Hızır as. burada bir hayvan vurur (bu hayvanın ne olduğu tam olarak bilinmemektedir, bazılarının göre keklik, bazılarının göre ise balıktır), vurduğu hayvanı bir pınar başında yıkarken ölü hayvan dirilir, Hızır burada suyu içer ve yanına bir işaret bırakır, sonrasında padişahı çağırmağa gider. Padişahla beraber geri geldiklerinde suyu bulamazlar, çünkü su kurumuştur. Padişah da o an anlar ki ölümsüzlük suyu kendisine kısmet değildir. Sonra geldikleri yere birlikte geri dönerler. Rivayete göre vakti geldiğinde herkes ölür, Hızır as. o sudan içtiği için sonsuz bir hayata kavuşur. Sonra kendisine bahşedilen bu hikmetin bedelini ödemek için her sene ilkbaharda İlyas peygamberle beraber insanların içine karışır ve onun geldiği hafta kutsal kabul edilir. O artık öyle bir ruhtur ki onu kıyamete kadar herkes mutlaka görecektir. **(K.Ş.-6)** Yozgat yöresinden kaynak şahsımızdan edindiğimiz bilgilere göre de Hızır ve İlyas her sene 6 Mayıs gününde ya da haftasında sohbet etmek için bir araya gelirler ve bugün Hıdrellez günü olarak halk arasında kutlanır. **(K.Ş.-8)**

Bartın yöresinde de Hıdrellez, Hızır as. ile İlyas Peygamberin buluştukları gün olarak bilinir. Hızır'la İlyas'ın iki kardeş olduğu, birinin mağripten birinin maşrıktan geldiği, İlyas'ın gökyüzünde Hızır'ın ise yeryüzünde yaşadığı, onların yılda bir gün buluşup görüştükleri ve onların geçtiği yerlerde de bolluk ve bereketin olacağı inancı yaygındır. **(K.Ş.-14, K.Ş.-15)** İl, ilçe ve köylerde Hıdrellez'in gelişi sevinçle karşılanmaktadır. Çünkü kışın bittiğine, yazın geldiğine, bolluk ve bereket dolu günlere ulaşıldığına inanılır. Bu nedenle yazın başlangıcı sayılan 6 Mayıs Hıdrellez gününde bir bayram sevinci yaşanır. Katılımın yüksek olması nedeniyle 6 Mayıs günü pazar gününe rast gelmezse o günü takip eden mayısın ilk pazar günü kutlanır. **(K.Ş.-16)**

Gostivar bölgesinde Hıdrellez'in halk dilinde söylenişi "Hıdırllets" şeklindedir. Bu bayramın ilk kez Çingeneler tarafından getirildiğine, daha sonra herkes tarafından kutlanmaya başlandığına inanılır. Kaynak şahsımıza göre Hıdrellez, ilkbaharın gelişini temsil ettiği için kutlanır. Hıdrellez'in gelişi, ağaçların tomurcuklanması, ekinlerin ekilmeye başlanması, havaların ısınması, yani ilkbaharın gelişinden anlaşılır. Bu tarih 6 Mayıs olarak kabul edilir.

³ Demir S. Agm., 18.

⁴ Eren İ (1984). "Üsküp'te Hıdrellez Adetleri ve Kiril Harfleriyle Yayımlanmış Üsküp Manileri". Halk Kültürü-Derleme-Araştırma 3. İstanbul: Gümüş Basımevi, 34.

(K.Ş.-4) Aynı zamanda bölgede Hızır'ın bugün dahi var olduğuna ve genellikle dilenci kılığında seyahat ettiğine inanılır. Bu yüzden kapıya gelen dilenci kesinlikle kovulmaz, kendisine para ya da yiyecek verilir. Hayatı boyunca çok dindar olan insanların, ermişlerin, evliyaların hiçbir zaman ölmediğine inanılır. **(K.Ş.-1)** Türkiye Türklerinde de benzer bir inanış ve uygulama söz konusudur. Bir eve yiyecek ya da para istemek için gelen dilenci kovulmaz ve evden eli boş gönderilmez. Çünkü onun Hızır Ata olabileceği düşünülür. Kendisine genellikle buğday, un, şeker, çay, karnını doyurabileceği çeşitli yiyecekler verilir. **(K.Ş.-3, K.Ş.-6, K.Ş.-8, K.Ş.-7, K.Ş.-9)**

Hızır üzerine yaptığımız konuşmadan sonra kaynak şahıslarımızdan Mahmut Davran Hızır'ı görmediğini ama çok küçükken babasının ona anlattığı gerçek hikâyesini şöyle aktarır:

*“Babam bir gün bana dedi ki oğlum ben küçük bir çocuktum. Evin önünde oturuyordum. Baktım ki bir ihtiyar adam geldi ama adam yerinden kalkamıyordu, zorla bizim evin önüne kadar gelip oturdu ve bana dönüp babam Yusuf'u bana çağırın dedi. Babam onu görür görmez yaşlıya saygıdan alıp içeri götürdü. O zaman çok kıtlık vardı, ben de yoğurtla ekmeği karıştırıp bu yaşlıya verdim. Sonra bir köşede oturdum. Babamla bu yaşlı adama bakıyordum. Yaşlı adam biraz yedikten sonra hemen ayağa kalktı ve babamı alıp dışarı çıkardı. Yaşlı adam dönüp Yusuf dedi. Babam da ona dönüp efendim dede dedi. Yaşlı adam, Yusuf, Allah sana öyle bir bela vermiş ki sen hiç sadakanı verdin mi? Git kendin için bir sadaka ver, belki Allah üzerindeki belayı def eder. Babam da bunu duyar duymaz koşup bir koyun getirdi ve bu adama düşünmeden alıp verdi. Ancak yaşlı adam ben bunu almam, götür bir fakire ver dedi. Babam Yusuf bu durumu hiç anlamadı. Daha sonra yaşlı adam gidecekken babam da ekmeği aldı, beni de yanına alarak onunla gittik. Bu yaşlı adam sonra bir dereye doğru gitti ben onu bekledim ama adam o dereden hiç çıkmadı. Gittim aradım ama bulamadım. Sonra dönüp babamın yanına olanları anlattım. Babam sonra gitti aradı aradı o adamı hiç bulamadı sonra her şeyi anladı ve çok pişman oldu. Babam o gece sabaha kadar düşündü, pişman oldu. Hızır benim kapıma geldi beni uyardı ama niye uyardı hiç anlamadım. Ertesi sabah babam beni ve kardeşim Mahmut'u ineklerimizi almak için karşı köye Kavarik'e gönderdi. İkimiz de ineği bağlayıp yola çıktık. Yolda kardeşim Mahmut ineğin ipini alıp beline bağladı. Ben onu uyardım sen ne yapıyorsun Mahmut çıkar şu ipi belinden dedim. Beni dinlemedi. Sonra ben arkamı dönmemele bir sesle irkildim. Baktım ki inek yolda kendini sağa sola vuruyor, takla atıyor, çıldırmuş gibiydi. Mahmut kardeşim de ipi beline bağlı olduğu için o da hayvanın peşinden sürüklendi. En sonunda inek bir yerden dönüp kardeşim Mahmut'u taşa vurdu ve paramparça etti. Ben o günü hiç unutmadım. Babam Yusuf sadakasını vermedi ve öyle oldu. Daha sonra biz şehre gelene kadar o kan o beyaz taştan hiç çıkmadı.” **(K.Ş.-10)***

Bartın'da da yöre halkı Hızır'ın geldiğini anlamak için kendilerine göre yöntemler geliştirmişlerdir. Bunlardan bazıları şöyledir: Evin hanımı mayasız hamur yoğurur üzerine gül yaprakları serper ve bir dilek tutarak evin bir köşesine koyar. Eğer hamur taşarsa Hızır'ın geçtiği anlaşılır ve dileğin kabul olacağına inanılır. **(K.Ş.-17)** Bunun dışında; mayalamadan bir tencere süt balkona konur, eğer konan süt yoğurt olursa Hızır'ın buradan geçtiğine ve dileğinin kabul olacağına inanılır. **(K.Ş.-18)** Hıdırellez'de Hızır'ın evleri ziyaret edeceğine,

gece ya da şafak vakti bahçelerde dolaşıp gül ağaçlarının altına bakarak kendisinden istenilen dilekleri yerine getireceğine dair inançlar Anadolu'nun hemen her yerinde görülmektedir.⁵

Halk arasında Hızır'ın çok hızlı hareket ettiği inancı da yaygındır. Hızır as.'ın yelinden bağ ve bahçelerde yapraklar yerlere dökülür, ağaçların yapraklarında kurumalar olur. Bunlar oradan Hızır'ın geçtiğine işarettir. **(K.Ş.-19)**

Makedonya'da bazı yörelerde 5, bazılarında ise 6 Mayıs'ta “Gürgövden” adı verilen Hıdrellez kutlamaları yapılmaktadır. Hıdrellez, halk takviminde yazın başlangıç günüdür. Türklerdeki halk takvimine göre, bir yıl iki ana bölüme ayrılmaktadır. Hıdrellez gününden yani 6 Mayıs'tan 8 Kasım'a kadar süren devre 186 gün olup “Hızır Günleri” adıyla anılmaktadır. Bu dönem genellikle yaz mevsimine tekabül etmektedir. 8 Kasım'dan 6 Mayıs'a kadar süren ikinci devre kış devresi olup “Kasım Günleri” olarak adlandırılmakta ve 179 gün sürmektedir. Jirovnitsa köyünde yaşayan Türkler Hıdrellez'de özellikle dağa çıkmaktadırlar. Arife gecesi “kukursi” denen ottan ilaç yapılmakta, dağdan odun toplanmakta ve kadınlar böreklerini, getirilen bu odunlarda pişirmektedirler.⁶

Üsküp'te Hıdrellez hem Müslümanlar hem de Hıristiyanlar tarafından kutlanmakta olup, sadece âdetlerde farklılıklar bulunmaktadır. Müslümanların Hıdrellez'den önce bazı günlerde yerine getirilmesi gereken birtakım âdetleri vardır. Bu günlere “Üç Salı” ve “Üç Çarşamba” adı verilir. Geniş halk kitleleri ise bu günleri “Son Salılar” ve “Son Çarşambalar” diye adlandırır. Hıdrellez'den önceki son salılar ve son çarşambalar, çeşitli büyülerin yapıldığı günlerdir. Bu günlerde herkes güneş doğmadan önce uyanmaya çalışır. Büyü yapmasını bilen kişiler başkalarına büyü yaparlar. Örneğin, büyücü kendisine başvurmanı sabahın erken saatlerinde boylu boyunca yere serer ve bıçakla yerde yatan kişinin şeklini toprağa çizer. İnanca göre bu kişi böylece kötülük ve büyülerden hem temizlenir hem de bunlara karşı bağışıklık kazanır. Son Salı ve Son Çarşambalarda ırmak kenarlarında ve yeşil alanlarda daha pek çok büyü yapılmaktadır.

Makedonya'nın bazı bölgelerinde gerek Müslüman gerekse Hıristiyan kadınları ve kızları son salılar, son çarşambalar ve Hıdrellez âdetleri gereğince değirmene gider ve taşın üzerinde üç kez dönerler. Üsküp'te de Son Salı ve Son Çarşamba günlerinden başlayarak Hıdrellez'e kadar sayısız çoluk çocuklu kadın Vardar Irmağı ve Çayır semtindeki Serava Çayı sularında ve yeşilliklerinde bazı büyüler yapmaktadırlar. Kadın ve kızlar her türlü kötülükten kurtulmak ve yüzlerinin güneş gibi parlaması için akan suda el ve yüzlerini yıkarlar. Bütün bu âdetler, Hıdrellez için bir çeşit hazırlık sayılır. Hıdrellez günü sabahın erken saatlerinden başlayarak Müslümanlar birçok âdeti yerine getirmeye koyulurlar. Her şeyden önce herkesin banyo yapması gerekir. Müslüman kadınları ayrıca kına yakar ve süslenirler.⁷

Kazyak'daki Makedonyalı Müslüman Türkler kızlarının kısmetinin açılması için Hıdrellez'de gün doğmadan değirmene giderler. Kısmetinin açılmasını isteyen kız burada değirmenin suyu ile yüzünü yıkar. Gümçe (güğüm) ile oradan su alır ve değirmenin suyu ile evinde yıkanır. Değirmen ve onun suyu daha ziyade Ak İyelerin yerleşim yerleri olarak bilinir. Aynı şekilde Kırcaova yakınlarında “Peri Suyu” diye bilinen bir yöre de vardır. Burada gözelerden su kaynamaktadır. Büyü yapılarak kısmeti kesilen kızlar bu su ile üç defa yıkanılırsa kısmetlerinin açılacağına inanılır. Bu yerlere paralar atılır, ekmek bırakılır. Bazen de niyetliye

⁵ Demir S. Agm., 21.

⁶ Ercan E H. Age., 81.

⁷ Eren İ. Age., 34-35.

ait bir eşya bırakılır. Bu uygulamalar daha ziyade Hıdrellez'de yapılır. Buralara Cisicani, Çelopesi, Sırbıyani köylerinin halkı gelir.⁸

Vrapçište köyünde Hıdrellez gününde kadınlar bir araya gelir ve Topoşnisa adlı gölün etrafına giderler. Bu göle, dileklerinin kabul olması için demir para atarlar. Hıdrellez'de kızların kolları ve parmakları kına ile çizilir. Yine bu bölgede, bir de askere giden gençlerin saçlarının mest alınan bölgesine kına yakılır. **(K.Ş.-2)** Kaynak şahsımızın verdiği bilgiye göre; Gostivar bölgesinde eskiden kismet çok inanılmış, çünkü evlenen insanlar birbirlerini evlenmeden önce tanımazlarmış. Bu yüzden kismet açmak için yeni evlenen gelinler çağrılır, pirinç ayıklatılır ve birkaç gün evde pirinç pilavı yapılırmış. Yine Hıdrellez'de de genç kızlar kismetlerinin açılması için salıncakta sallanırlar. **(K.Ş.-5)** Kismet açmak için Bingöl'de uygulanan bir gelenek de kismetleri kapanmış kızların başları üzerinde kilit açmak ya da düğümlemiş bir ip çözdürmek şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Böylece kızların kismetlerinin açılacağına inanılır. **(K.Ş.-6)**

Anadolu'ya yeniden baktığımızda ise; Yozgat'ta nişanlı bir çift varsa, erkek tarafı Hıdrellez'de kız tarafını alışverişe götürür, alışverişten sonra erkek tarafı eşini, dostunu çağırarak kız evine gider, burada biraz oturulduktan sonra şerbetli su içilir ve Yasin okunur. Ardından kıza alınan elbiseler gösterilir, gelin kız bu elbiseleri giyer ve herkesin elini öpmeye gelir ve kıza para takılır. Daha sonra hep birlikte dağa çıkılır, burada koyun veya keçi kesilip hep birlikte eğlendikten sonra dilek ağacı olan yere gidilip dilekler dilenir. **(K.Ş.-8)** Bingöl'de Makedonya'daki uygulamaya benzer bir şekilde Hıdrellez haftasında halk arasında erzak yardımı yapılır, zengin fakire maddi yardımda bulunur, malının daha da artması için bir nevi zekât verir, aile arasında yemekler yenir, insanlar birbirlerine yemek götürürler. Nişanlı çiftler arasında hediyeleşme olur. **(K.Ş.-6)**

Bartın'da Hıdrellez şenliklerini kutlamak için bir-iki gün önceden hazırlıklar yapılır. Hazırlık olarak gözleme, su böreği, yaprak dolması yapılır, hali vakti iyi olanlar ise kuzu dolması yaptırır. Birlikte yenilir, içilir. Genellikle genç kızlar arasında mani söyleme yaygındır. Yumurta kırma oyunları oynanır. Erkekler de bu eğlencelere iştirak ederler, birlikte eğlenirler. **(K.Ş.-20)**

Hıdrellez hazırlığı günler önce başlardı. Hıdrellez kuzuları, Nisan ortalarında çayır ve bahçelerde koşardı. Kimi güvendiği ve tanıdığı köylere siparişi erkence verir, kimi de çarşı içinde küme küme Hıdrellez kuzularının satılmasını beklerdi. Pazar günü sabahı, tüm hazırlıklar tamamlanmıştır. Hıdrellez eğlencelerinin vazgeçilmezleri, başta fırından daha yeni çıkmış kuzular, yanında içli pilav, su böreği, daha bu sabah yapıp tencerelere basılan peynirli fincan börekleri, tatlı börek veya fincan böreği tatlısıdır.⁹

Eskiden Hıdrellez, Yirmibeş Kuyusu mevkiinde kutlanmaktaydı. Buraya ırmaktan kayık, sandal, karadan ise at, araba, vs. ile ulaşırlardı. Yirmişbeş Kuyusu mevkiine gelenler teknelerden iner, ırmak kıyısındaki gölgelik ve yeşillik alanlara otururlar, piknik yaparlardı. Kızlar aralarında ezgili maniler, türküler söyler, çalgılar çalınır oynanır, eğlenilirdi. **(K.Ş.-16)** Günümüzde ise Karaçay piknik alanı, Çağlayan piknik alanı, ırmak kenarları, Balamba piknik

⁸ Kalafat Y (1994). Makedonya Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnançları. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 46.

⁹ Erol Ş S (2015). "Bartın'da Özel Günler; Bayram, Tören ve Kutlamalar". Uluslararası Karadeniz Havzası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi (UKHAD). Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 59.

ormanı en çok gidilen yerlerdir. Buralarda halk yeşille iç içe olup, baharın gelişini eş dost, akrabaları ile piknik yaparak kutlamaktadır.¹⁰

Köylerde yaşayan Arnavutların küçüğü olsun büyüğü olsun Hıdrellez gecesini uyanık geçirmeye çalışırlar. Hava nasıl olursa olsun Arnavutlar akan suda yıkanır ve bütün gece silah atarlar. Böylece köyde uyumak isteyenler engellenir. Hıdrellez günü özel öğle yemeği de hazırlanır. En yoksul Müslüman aileleri dahi öğle yemeği için kaymakçına¹¹ ve süt pite¹² hazırlarlar. Nevşehir’de de Hıdrellez gününde herkes evinde çeşit çeşit yemekler hazırlar, öğle namazından sonra bu yemekler Hıdrellez’in kutlanacağı alana getirilir ve orada en az beş-altı ailenin birlikte kurduğu sofrada bu yemekler yenir. Bu yemek akşam ezanına kadar devam eder, yeme-içme hiç bitmez, birlikte yenen yemeğin bolluk-bereket getireceğine inanılır. Hıdrellez’in kutlandığı yerin adı bugün hala “*Hıdrellez*” şeklindedir. **(K.Ş.-9)** Müslümanların inançlarına göre Hıdrellez günü güneşin doğmasını yatakta uyurken geçirenler, bütün yıl tembel ve neşesiz olurlar. Bundan dolayı küçük olsun büyük olsun sabahın erken saatlerinde uyanılmaya çalışılır.¹³ Makedonya Yörükleri arasında Hıdrellez çok önemli bir gün olarak kabul edilir. Hıdrellez gecesi bütün genç erkekler dağ ve tepelerde ateşler yakarlar, içki içerler. İçki içmeyenler ise sütlü kahve pişirirler. Memleketin koyun sahipleri (kâhyalar) bunun için o sabah herkese bedava süt dağıtırlar. Bu gece âlemleri sabahlara kadar devam eder. Kızlar o gece evlerde ellerine kına yakar, sabahleyin de çeşme başlarına giderek kınalarını yıkarlar.¹⁴

Gostivar bölgesinde Hıdrellez’den bir gün önce kadınlar evlerinde kek, börek, pasta, vb. gibi yiyecekler hazırlarlar, erkekler ise Hıdrellez’in kutlandığı yere gidecek araçları yıkayıp, süslerler. Ertesi gün, yani Hıdrellez günü Topoşnisa gölüne yakın ormanlık bir yere gidilir ve burada piknik yapılır. Topoşnisa gölü, Vrapçište halkı için hem manevi bir önem taşıdığı, hem de oradaki çevrenin güzel oluşu nedeniyle tercih edilir. Hıdrellez’in kutlandığı bu alanda piknik yapılır, oyunlar oynanır, bu göle para atılıp dilekler tutulur, kızlar salıncağa binerler. Dilek tutma, mani söyleme âdeti vardır. Mani söyleme âdetinde çok eğlenilir, kızlar ve erkekler karşılıklı atışma şeklinde maniler söylerler. Tüm bu eğlenceler gün içinde yapılmakta, gece hiçbir şey yapılmamaktadır. Temizlik ise Hıdrellez gezisinden sonra, dönüşte yapılır. Topoşnisa gölüne bozuk para atılarak şifa ve sağlık taleplerinde bulunulur. **(K.Ş.-4)**

Bartın’ın köylerinde Hıdrellez günü iş yapılmaz, hayvanlar süslenirdi. Öküzlerin dalları(11) boyanır, hayvanlar çalıştırılmazdı, o gün bir nevi hayvanların da bayramı olarak kabul edilir, hayvanlar ahırlardan çıkarılıp boş arazilere salınırdı. Hıdrellez günü ekilen ürünlerin verimsiz olacağına inanılırdı. Hıdrellez günü Cenabı Allah tarafından yeryüzüne melaiikeler indirilir. Yeryüzündeki bir yıllık rızık o gün belirlenir, denirdi. Hayvanı o gün koşanlar için ise; “*O hayvan bir yıllık yorgunluğu atamaz*” derlerdi. Hıdrellez günü hayvanlar ahırdan bir zincir üzerinden atlatılarak evin önüne çıkarılırken kulaklarına “*Bu gün sizin bayramınız*” denirdi. Hayvanlar temizlenir, sırtlarına dallarına boya sürülürdü. **(K.Ş.-21)**

Hıdrellez’de yumurta kırma yarışmaları o güne renk katan eğlencelerdendi. Köylüler yeşillik bir alanda toplanır, hem piknik yapılır hem de yumurta kırma yarışmaları yapılırdı. Kim

¹⁰ Erol Ş S. Agm., 60.

¹¹ Bir çeşit yumurtalı süt tatlısıdır.

¹² Bir çeşit yumurtalı süt böreğidir.

¹³ Eren İ. Age., 35.

¹⁴ Gökçen İ (1951). “XIX. Yüzyılda Makedonya Yörük Folkloru”. Türk Folklor Araştırmaları Dergisi. İstanbul: 668.

kimin yumurtasını kırarsa o kırdığı yumurtaları alırdı. Yumurtalar ya baca isleri sürülerek ya da kaynatılırken suyuna soğan kabuğu atılarak renklendirilirdi. (K.Ş.-14)

Hıdrellez'in bolluk ve bereket getireceği inancı da halk arasında yaygındır. Hıdrellez günü kimin tarlası iyi ürün veriyorsa oradan bir avuç toprak alınıp, tarla daha iyi ürün versin diye, herkes kendi tarlasına serper. Hıdrellez'de insanlar ateşin üzerinden, kuluçkaya çabuk yatsın diye, tavuğu da koltuğunun altına alıp atlar. (K.Ş.-22)

Ordu yöresinde de Hıdrellez günü duaların ve dileklerin kabul olduğu gün olarak bilinir. Bu günlerde bol bol dua edilir hatta bu ay yağın yağmurların çok şifalı olduğuna inanılır. Yağmur suyuyla yoğurt mayalanabilir. Bu yağmur suyuyla banyo yapmak şifalıdır. Yemek sularına da bu sudan eklenebilir. Hıdrellez şenliklerinde güreşler yapılır, oyunlar oynanır, sergiler açılır, yemekler yenir. (K.Ş.-7, K.Ş.-13) Ordu'da "Mayıs Yedisi" adıyla karşımıza çıkan özel bir gün daha vardır. Bu konuyla ilgili kaynak şahsımızın verdiği bilgi şöyledir: "Bu günde romatizma, cilt hastalıkları deniz suyuyla yıkanırca iyileşir. Burada Gököy ilçesinde Gök Gölü vardır. Orada yerin dibinden mayıs yedisinde sular fişkirir, bu sudan insanlar hastalıklı yerine sürer. Mayıs yedisi mayıs ayının yirmisinde yapılır." Bu günde şenlik yapılır, pazarlar kurulur. Bu günde yedi dalgadan geçmenin son derece yararlı olduğu söylenir. Mayıs yedisinde çeşitli alışveriş yerleri açılır, pazarlar kurulur, çeşitli eğlenceler düzenlenir. (K.Ş.-11, K.Ş.-12)

Hıdrellez haftasında genelde bir araya gelerek akşamları evde oyunlar oynanır, aileler kendi arasında eğlenirler. Büyükler küçüklere hikâyeler anlatır. Bu hafta yapılması gerekenler ve yapılması yasak olan şeyler çocuklara ve anne babalara tekrar tekrar anlatılır. (K.Ş.-6)

Nevşehir yöresinde uygulanan bir gelenek ise şu şekilde karşımıza çıkmaktadır. Kırk taş kırık Fatıha okunup her biri Besmele çekilip Kızılırmak Nehri'ne atılır. Bu uygulamadan sonra Hızır'ın duası (*Bereket sahibi olan odur, rahmet sahibi olan odur, her şey ondan gelir ve ona döner*) edilir. Daha sonra Kızılırmak'ın yatağına herkes dileğini taşla resmeder. Kızılırmak'ın yükselip çizilen resmi seliyle alıp götürdüğünde dileklerin kabul olduğuna inanılır. (K.Ş.-9)

Makedonya Yörükleri ise Hıdrellez gününde Sivritepe denilen yerdeki yüksekçe bir kayayı ziyaret edip, dibinden taş toplarlar. Bu kaya bir nevi dilek taşıdır ve özel günlerde mutlaka ziyaret edilir. Aynı şekilde Karasınan köyündeki Babu Taşı da aynı işlevi görmektedir. Mayadağ arazisi içinde kutsal kabul edilen diğer bir büyük kaya ise Hacatlar Taşı'dır. Bu taş, bir tepe üzerinde olup, buraya da "Hacatlar Tepesi" denir. Bu tepe de zaman zaman ziyaret edilmekte, mumlar dikilip, dilekler dilenmektedir.¹⁵

Makedonya Türklerinde görülen bir diğer Hıdrellez geleneği ise "Namuslamak"tır. Yerli halk buna "Namuzlamak" der. Gerçekte namuslamak Hıdrellez günü yapılan bir şakadır. Hıdrellez'den bir gün önce, her Müslüman, evinde kavak, söğüt ve çeşitli bitkiler, özellikle de oğulotu dalları biriktirir. Hıdrellez sabahı uyuyan kişilerin yüzlerine dalla vurulur ve böylece bunların bir yıl boyunca güçlüklerden kurtulamayacaklarına inanılır. Uyuyan kişi yataktan kalkar, arkadaş ve akrabalarının alay etmelerine karşı "Ah kahpeler, ah çapkınlar" diyerek kendini korumaya çalışır ve onlarla güreşmeye yeltenir. Bu gelenek çok kez bir ailenin bireyleri arasında geçer. Hıdrellez günü bütün evlerin kapı ve pencereleri yeşil dallarla süslenir. Avlularda ise yeşil dallar yakılır ve orada bulunanlar ateşin üzerinden atlarlar.¹⁶

¹⁵ Gökçen İ. Age., 667.

¹⁶ Eren İ. Age., 36.

Kanatlar Köyü Türklerinde, Hıdrellez’de kırlara çıkılır, hayvanlar kesilir. Hıdrellez gecesi gül ağacının altına, çam ağaçlarının dibine su kabı konulur. Bu kaba herkes bir nişan koyar. Bunlar mani söylenerek çekilir. Manileri “temsili” bir gelin söyler. Gelinin başı çevreyi göremeyeceği bir şekilde örtülür. Bu mani çekilişleri çok kere akarsu başlarında yapılır. Hıdrellez’de kırmızı ve beyaz iplikten örülmüş şeritler genç kızların kollarına ve başlarına bağlanır. Un, arpa, buğday ambarlarına mahsul kullanmadan evvel ambarların bereketli olacağı inancı ile ambara “*bereket taşı*” atılır.¹⁷ Bingöl’de de Hıdrellez haftasında evinde malı olan malını sakladığı yerden çıkararak bunun bereketlenmesi için dua eder. **(K.Ş.-6)**

Hıdrellez günü kız çocuklarının kulakları delinir. Bu günde altı aylık bebeklerden başlayarak on altı hatta daha büyük yaşta olan kız çocuklarının kulaklarında küpe için delik açılır. Eskiden bu işleri yaşlı kadınlar yaparlardı. Kendileri kız çocuklarının kulaklarını büyük bir iğne ile deler, deliğin kapanmaması için kulağa yünden yapılmış kalınca bir iplik geçirirlerdi. Bilgisizlik ve pislik yüzünden çocukların kulaklarında çoğu kez ağır yaralar oluşurdu. Kırk yıldan beri bu işi daha kolay ve beceriyle Rufai dervişleri yapmaktadırlar. Rivayete göre bu tarikatın kurucusu olan Ahmet Rufai, demiri kendi hizmetine koymayı başarmıştır. Bundan dolayı bu tarikat dervişleri kulak delme işini üzerlerine almışlardır. Üsküp’te de Rufai dervişleri bu işi yapmaktadırlar. Halkın inancına göre şeyh kulakları deldiği zaman büyük ağrılar duyulmamakta ve yaralar kısa zamanda iyileşmektedir. Gerçekten daha önceki yıllarda Hıdrellez günü yüzlerce kız çocuğu Üsküp Rufai tekkesine başvuruyordu. Hıristiyan kız çocukları tekkelerde kulaklarını deldirmezlerdi. Ancak son zamanlarda bunlar Müslüman kızlarıyla kulaklarını tekkelerde deldirmeye başlamışlardır.¹⁸

Makedonya’nın Trebişçe ve Viduşe köylerinde, Hıdrellez’de gökyüzünün açılıp kapandığına ve bütün dileklerin kabul olacağına inanılır. Sadece Hıristiyanlara ait bir bahar bayramı olan “Sruvitsa”da, sadece erkekler çeşitli kıyafetler giyerek, kapı kapı dolaşır, evlerden erzak toplarlar, daha sonra bunları aralarında paylaşırlar. Makedonya’nın Jirovnitsa köyündeki Türkler arasında, baharın bitişinde, sonbahara girerken, “*Varvara*” adı verilen ve bu günde mutlaka fasulyeli börek yapılan bir bayram kutlaması daha vardır.

14 Mart, Bahar Bayramı olan “*Lednik*” kutlamalarında ise, 13 Mart gecesi çocukların yastığının altına bir elma, bir ceviz, şeker ve kızılçık konur. Çocuk sabah uyandığında yıl boyunca sakın olması için ilk önce dışarıya bakıp kuş görmesi gerektiğine inanılır. Ceviz gibi hafif olmak için havaya ceviz atılması, elma yanaklı olmak için elma atılması, şeker gibi tatlı olmak için şeker atılması ve kızılçık gibi güçlü olmak için de kızılçık atılması şeklinde uygulamalar vardır. Lednik’den bir gün önce küçük bir çocuk görevlendirilerek sabah erkenden eve onun girmesi sağlanır. Böylece o yılın sıkıntısız, dertsiz geçeceğine inanılır. O gün lahana sarması ve börek gibi yemekler yapılır.

6 Nisan’da yine “*Blagovets*” adı verilen bir başka Bahar Bayramı kutlanır. Bu günde de çeşitli tatlılar yapılır. Nisan ayında bahar bayramı olan “*Veligden*”, diğer adı “*Yumurta Bayramı*” olan Paskalya Bayramı adıyla kutlanır. “*Veli Çetvrtok*” yani Perşembe gününden itibaren başlayan kutlamalar, “*Golemi Petok*” : Büyük Cuma, “*Mirtva Sabota*” : Ölü Cumartesi, “*Sirna Nedela*” : Hızlı Pazar’a kadar devam eder. Bu günlerde yumurtalar renk renk boyanır ve konu komşuya dağıtılır. Veligden, Hıristiyanlarca da kutlanan bir bayram olduğu için, Hıristiyan komşular tarafından getirilen yumurtaların yenilmemesine özen

¹⁷ Kalafat Y. Age., 46.

¹⁸ Eren İ. Age., 36.

gösterilir.¹⁹ Ancak Vrapçište köyünden Nurhan Abdulai ile yaptığımız görüşmede; “Hiristiyanlarla (Ortodoks veya Katolikler) bir arada yaşadığımız için, birbirimizin dinlerine, inançlarına, kutlama ve özel günlerimize saygı gösteririz. Hatta onlar bizim bayramlarımızı, biz de onların bayramlarını kutlarız. Bu sebeple boyanmış yumurta yediğim çok olmuştur.” şeklinde bir açıklamayla karşılaştık. (K.Ş.-1)

Makedonya’da aylara genel bir isim olan, “Mejnik” denmektedir. “Kutlama Ayı” anlamına gelmektedir. Gerek baharda, gerekse kışta yapılan törenler bittiği zaman, “Mejnik Bitti” denilir. Şubat ayı için “Orta Kış” anlamına gelen “Stredzima” kelimesini kullanmaktadırlar. Halk dilinde de buna “Tanosevden” adı verilir. Bugün mutlaka sarma sarılır, kabak tatlısı ve fasulyeli börek yapılır.²⁰

Sonuç

İnsanoğlu var oluşundan beri arayış içerisinde olmuştur. Var olma nedeninden, yok olacağı ana, yani ölümüne kadar neden ve nasılları sorgulamış, sorgulayarak arayışlarına yön vermeye çalışmıştır. Bu arayışların neticesinde daha düzenli bir yaşam amacıyla, zamanı mevsimlere göre planlamıştır. Bu planlamaya esas olarak da bir takvime gereksinim duyduğu fikrine ulaşmıştır. Geleneksel halk takvimi dediğimiz inanışın özünde, Şubat ayında birer hafta aralıklarla önce havada, sonra suda ve en son toprakta oluştuğuna inanılan sıcaklık yükselişi olan “cemre” vardır. Makedonya’nın Gostivar bölgesinde de havalar ısınmaya başlayınca aynı adla anılan “cemre”nin önce havaya, sonra suya ve en son olarak da toprağa düştüğüne inanılır. Bu tarihlerde toprağın bereketli olması için her ekin vakti geldiğinde hocalara dualar okutulur. (K.Ş.-5) İnsanoğlunun bu sürekli arayışı sonucu kendilerine bahşedilen lütufları çeşitli kutlamalarla karşıladıkları aşikârdır. Bahar yeni başlangıçların müjdecisidir, farklı bölgelerde farklı adlarla anılsalar da bu müjdenin çeşitli ritüellerle karşılanması son derece doğaldır.

Hıdrellez inancının temelinde soğukların yani kış mevsiminin bitmesi ve baharın gelmesi, tabiatın canlanması fikri hâkimdir. Türk dünyasında olduğu gibi Balkanlarda da bu kutlamalar mayıs ayının ilk haftasına denk gelir. Sözlü kaynaklardan derlediğimiz bilgilere göre, Türklerin eskiden beri Hıdrellez şenliklerine yoğun ilgi gösterdiği görülmektedir.

Gerek yazılı gerekse sözlü kaynaklardan yola çıkılarak denilebilir ki Makedonya Türkleri ve Türkiye Türkleri arasında söz konusu uygulamalarda kuvvetli bir benzerlik vardır. İnançlar, bu inançlara bağlı olarak ortaya çıkan uygulamalar, kutlamalar, törenler ve bunun gibi hayatın çeşitli safhalarının yaşanış şekli arasındaki benzerlik aslında şaşırtıcı değildir.

İslamiyet’in güçlü bir şekilde yaşandığı Makedonya Türk toplumunda eski Türk inancından gelen geleneksel inanç ve uygulamalar ile İslam dini bütünleştirilmiştir. İslamiyet’le beraber bazı uygulamaların eklendiği ya da çıkarıldığı görülse de çoğu inanç ve kutlamanın ortak bir kültüre dayandığı açıktır. Hıdrellez inancını ve bu inanca bağlı ritüelleri incelediğimiz bu makalede görüyoruz ki Makedonya Türklerinin halen canlı bir şekilde yaşatmaya devam ettiği uygulamalar, gerek Anadolu Türkleri gerekse diğer Türk toplulukları ile benzerdir. Bu durum ortak bir geçmişe işaret eder ki bugün farklı coğrafyalarda, farklı şartlar altında yaşayan Türk topluluklarının aynı kökten gelmeleri dolayısıyla benzer uygulamaları devam ettirdiklerinin göstergesidir.

¹⁹ Ercan E H. Age., 80-82.

²⁰ Ercan E H. Age., 81.

YAZILI KAYNAKLAR

- DEMİR Sema (2005) “Karanlıktan Aydınlığa, Kıştan Bahara Geçiş: Hıdırellez”. Milli Folklor Dergisi. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- ERCAN Emine Hilal (2006). “Balkanlarda Gökyüzü İle İlgili İnanışlar ve Halk Takvimi”. Milli Folklor Dergisi. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- EREN İsmail (1984). “Üsküp’te Hıdırellez Adetleri ve Kiril Harfleriyle Yayımlanmış Üsküp Manileri”. Halk Kültürü-Derleme-Araştırma 3. İstanbul: Gümüş Basımevi.
- EROL Şerife Seher (2015). “Bartın’da Özel Günler; Bayram, Tören ve Kutlamalar”. Uluslararası Karadeniz Havzası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi (UKHAD). Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.
- GÖKÇEN İbrahim (1951). “19. Asırda Makedonya Yürük Folkloru”. İstanbul: Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, C.1, S.20.
- KALAFAT Yaşar (1994). Makedonya Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnançları. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- ÖGEL Bahaeddin (1989). Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

- K.Ş.-1:** Nurhan ABDULAI, 21, Gostivar/MAKEDONYA, Üniversite Öğrencisi, (İzmir-2007).
- K.Ş.-2:** Ozan AMEDOV, 19, Vrapçište/MAKEDONYA, Üniversite Öğrencisi, (İzmir-2007).
- K.Ş.-3:** Fatma EROL, 67, Silifke/MERSİN, Ev Hanımı, (Silifke-2007).
- K.Ş.-4:** Emre USENOV, 22, Doyran-Kurtamzali/MAKEDONYA, Üniversite Öğrencisi, (İzmir-2007).
- K.Ş.-5:** Arzu SALİHİ, 22, Gostivar/MAKEDONYA, Üniversite Öğrencisi, (İzmir-2007).
- K.Ş.-6:** Abdulvahap DAVRAN, 24, Solhan/BİNGÖL, Üniversite Öğrencisi, (Bartın-2015).
- K.Ş.-7:** Harun BEĞEN, 23, Gököy/ORDU, Üniversite Öğrencisi, (Bartın-2015).
- K.Ş.-8:** Recep AYGÜL, 24, Saraykent/YOZGAT, Üniversite Öğrencisi, (Bartın-2015).
- K.Ş.-9:** Halil ÇALIŞKAN, 30, Avanos/NEVŞEHİR, Esnaf, (Bartın-2015).
- K.Ş.-10:** Mahmut DAVRAN, 75, Solhan/BİNGÖL, Emekli Memur, (Bartın-2015).
- K.Ş.-11:** Hacer BEĞEN, 42, Gököy/ORDU, Ev Hanımı, (Bartın-2015).
- K.Ş.-12:** Ayşe ÇELİK, 85, Gököy/ORDU, Eski Köy Ebesi, (Bartın-2015).
- K.Ş.-13:** Âlime TURAN, 27, Gököy/ORDU, Memur, (Bartın-2015).
- K.Ş.-14:** Hüseyin BAYRAK, 75, Kışla Köyü/BARTIN, Emekli, (Bartın-2014).

- K.Ş.-15:** Mustafa GÜLER, 62, Geriş Köyü/BARTIN, Emekli, (Bartın-2014).
- K.Ş.-16:** Çetin ASMA, 59, Merkez/BARTIN, Emekli, (Bartın-2014).
- K.Ş.-17:** Zülfiye BAYRAK, 70, Kışla Köyü/BARTIN, Ev Hanımı, (Bartın-2014).
- K.Ş.-18:** Kezban KORKMAZ, 58, Derbent Köyü/BARTIN, Ev Hanımı, (Bartın-2014).
- K.Ş.-19:** Mustafa GÜLER, 62, Geriş Köyü/BARTIN, Emekli, (Bartın-2014).
- K.Ş.-20:** Rıfat BİLGİN, 80, Merkez/BARTIN, Esnaf/Emekli, (Bartın-2014).
- K.Ş.-21:** Hasan İSTER, 65, Fırını Köyü/BARTIN, Çiftçi/Emekli, (Bartın-2014).
- K.Ş.-22:** Murat BAŞKOŞAN, 55, Kumluca/BARTIN, Öğretmen, (Bartın-2014).